

РОЗВИТОК МІЖНАРОДНОГО ТУРИЗМУ ПІСЛЯ СВІТОВОЇ ЕКОНОМІЧНОЇ КРИЗИ 2008–2009 рр.

Резюме. Розглянуто розвиток міжнародного туризму у післякризовий період та антикризові заходи з його відновлення. Визначено фактори, що сприяють розвитку міжнародного туризму та існуючі ризики на даний час.

The summary. The article deals with the development of international tourism in the post-crisis period and anti-crisis measures on his renewal, certainly factors which assist his development and existent risks.

Ключові слова: світова економічна криза, міжнародний туризм, міжнародні туристичні прибуття, доходи від міжнародного туризму, антикризові заходи, ризики розвитку міжнародного туризму.

Постановка проблеми. Світова економічна криза 2008–2009 рр. мала негативні наслідки для туристичної індустрії. За даними ЮНВТО у 2009 році кількість міжнародних туристичних прибуттів з діловою, рекреаційною та іншою метою у світі скоротилась до 882 млн. чол. або на 4% порівняно з 2008 роком [1]. Розвиток міжнародного туризму у серпні 2010-го забезпечив 6–7% зайнятості населення у світовому масштабі, близько 5% ВВП й 1 трильйон доларів США річних експортних доходів і вказав на процес відновлення розвитку галузі [2]. Проте, як і раніше, уряди багатьох країн світу не усвідомлюють значення ролі туризму у подоланні сучасних глобальних викликів.

У цих умовах туризм, який є важливим фактором відродження економіки країн, їх стійкого розвитку та створення робочих місць вимагає посиленої підтримки з боку держави та національних і міжнародних туристичних організацій.

Дослідження розвитку міжнародного туризму після останньої світової економічної кризи 2008–2009 рр. є актуальним завданням, оскільки дозволить показати вплив антикризових заходів на його відновлення і визначити фактори, що сприяють його розвитку та існуючі ризики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемним дослідженням туризму, у т.ч. міжнародного, присвятили свої праці багато вітчизняних і зарубіжних вчених: Александрова А., Боголюбов В., Вестон С., Квартальнов В., Котлер Ф., Кох А., Любіцева О., Мюллер Б., Райян К., Федякін А., Фрайер В., Штайнеке А. та ін. Більшість фахівців вказують на значний вплив світової економічної кризи на розвиток міжнародного туризму та необхідність підтримки проведення заходів для відновлення його розвитку з боку держав.

Виклад основного матеріалу. За перші вісім місяців 2010 року згідно з даними останнього випуску Барометра міжнародного туризму ЮНВТО кількість міжнародних туристичних прибуттів перевищила показники передкризового 2008 року і досягла 642 млн. чол. – це майже на 40 млн. чол. більше, ніж протягом того ж періоду 2009-го (+7%) і на 1 млн. чол. більше, ніж за аналогічний період 2008 року. [3]. Враховуючи існуючі тенденції, до кінця 2010 р. прогнозувалося зростання кількості міжнародних туристичних прибуттів на 5–6%.

Позитивні результати у міжнародних туристичних прибуттях за 8 місяців 2010 р. показали всі регіони світу, зокрема:

- Азійсько-Тихоокеанський регіон продемонстрував здатність швидко відновлюватися. Країни цього регіону були вражені економічною кризою на досить ранньому етапі, але стали першими, де проявилися ознаки відновлення – у серпні 2010 р. спостерігалось 14% зростання кількості міжнародних туристичних прибуттів. Це у порівнянні з передкризовим 2008 роком склало збільшення показника міжнародних туристичних прибуттів на 10 млн. чол., у більшості туристичних напрямків були зареєстровані темпи зростання вище 20%.

На Близькому Сході було відзначено високі темпи зростання міжнародних туристичних прибуттів (+16%) порівняно з аналогічним періодом 2009 року.

Африка була єдиним регіоном з позитивними темпами зростання міжнародних туристичних прибуттів у 2009 (+9%) і змогла зберегти набрані темпи у 2010 році завдяки

всесвітній рекламній кампанії у зв'язку з проведенням ФІФА чемпіонату світу з футболу у Південно-Африканській республіці.

- В Американському регіоні високі темпи зростання міжнародних туристичних прибуттів (+8%) були зареєстровані у Північній і Центральній Америці (+9% кожна). Показник Південної Америки (+7%) відповідає середньому світовому, у той час як країни Карибського басейну мають нижчі темпи зростання міжнародних туристичних прибуттів (+3%).
- У Європі процес зростання міжнародних туристичних прибуттів (+3%) відбувається повільніше внаслідок різних темпів відновлення економік країн. Однак більшість туристичних напрямків повідомили про позитивні результати розвитку за період з травня по серпень 2010 року, особливо в Західній Європі (+4%), Центральній і Східній Європі (+4%), Південній та Середземноморській Європі (+2%). Північна Європа є єдиним субрегіоном світу, де все ще зберігаються негативні результати розвитку міжнародного туризму (-3%), які впливають на середні показники всього регіону [3].

Позитивною тенденцією 2010 року є підвищення індексу впевненості групи експертів ЮНВТО у секторі туризму щодо його стійкого розвитку, не зважаючи на існуючу невизначеність відносно розвитку світової економіки та умов оперативної діяльності у сфері туризму. Середній показник на 2010 рік становить 131, який перевищує нейтральний показник 100 і наближається до показників найуспішніших 2004–2007 рр. [3].

Вищі реальні темпи зростання туристичного сектора у порівнянні з прогнозованими підтверджують великий потенціал його опірності. Генеральний секретар ЮНВТО Талеб Ріфаї на Міжнародній туристичній виставці World Travel Market 2010 у Великобританії заявив: “Ці результати підтверджують наші слова, на які ми постійно звертаємо увагу, починаючи зі спалаху глобальної кризи наприкінці 2008 р. Туризм – один з найдинамічніших секторів економіки і головний двигун забезпечення такого необхідного зростання економіки та зайнятості населення. Туризм істотно постраждав від глобальної кризи, але менше, ніж інші експортні сектори, і на даний час відновлюється швидше й ефективніше. Ми закликаємо уряди країн усього світу, а також такі форуми, як G20, підвищити статус сфери туризму, враховуючи той факт, що даний сектор може сприяти досягненню наших спільних цілей з підтримки процесу відновлення економік, створення робочих місць та просування стійкого розвитку країн” [3].

Фактори ризику, які можуть негативно впливати на темпи відновлення сфери туризму, зберігаються в багатьох розвинених країнах. У першу чергу, це безробіття і введення бюджетних обмежень з метою збалансування дефіциту державного бюджету. Згідно з прогнозом Міжнародної організації праці (МОП) криза у сфері зайнятості триватиме до 2015 року. Дані, представлені ЮНВТО, свідчать про те, що туризм є одним з найперспективніших секторів, який може сприяти подоланню проблеми безробіття, з огляду на ту тенденцію, що за кількістю створення робочих місць він може випередити інші сектори економіки.

Також Талеб Ріфаї зауважив, що незважаючи на те, що внесок індустрії туризму у зростання економіки країн доведений, деякі з них планують ввести або збільшувати податки на подорожі, особливо у сфері повітряного транспорту (Великобританія, Німеччина, Австрія). Це може істотно вплинути на здатність туристичної індустрії створювати робочі місця і стимулювати економічне зростання країн з допомогою надходжень від експорту туристичних послуг.

На даний час темпи відновлення у сфері туризму за результатами прибуттів виявляються вищими, ніж очікувалося спочатку. Беручи до уваги нинішню тенденцію, прогнозувалося, що кількість міжнародних туристичних прибуттів протягом усього 2010 р. перевищить загальний показник 2009 року на 50 млн. чол., показник передкризового 2008 року – на 10 млн. Попередні прогнози на 2011 р. вказують на зростання числа міжнародних туристичних прибуттів в усьому світі в межах 4–5% [3].

Рівень доходів від міжнародного туризму продовжує відставати від рівня прибутків у багатьох туристичних напрямках, як це зазвичай відбувається в періоди відновлення. Така ж тенденція спостерігається в області витрат туристів з основних країн виїзного туризму. Серед

найкращих десяти країн за рівнем міжнародних туристичних витрат позитивний приріст був зареєстрований на традиційних ринках виїзного туризму, а саме: Німеччини (+1.5%), США (+2.5%), Франції (+2%), Італії (+3%) і Японії (+8%). За останні роки, країни, в яких спостерігається економічне зростання, стимулюють розвиток ринку і забезпечують істотне збільшення міжнародних туристичних витрат, в першу чергу, до них відносяться Китай (+22%), Росія (+26%) і Бразилія (+54%) [3].

До факторів, які сприяють покращенню ситуації на туристичному ринку, можна віднести:

- зростання впевненості бізнесу і споживачів;
- низький рівень процентних ставок і темпів інфляції, очікується їх помірне зростання на короткотермінову перспективу;
- можливості відновлення направляючих ринків, які сильно постраждали у 2009 році;
- наявність духу співробітництва і партнерства, яке викликане кризою і його збереження зацікавленими сторонами;
- гнучке реагування сектора туризму на швидкі зміни попиту і нестабільну кон'юнктуру ринку;
- можливість подолання основних структурних недоліків у сфері туризму і здійснення стратегій, які сприяють його стійкому розвитку в результаті криз.

Ризиками погіршення ситуації на туристичному ринку є:

- безробіття;
- дуже низькі темпи зростання економіки в основних направляючих ринках, особливо в Європі і США;
- ймовірне скорочення заходів зі стимулювання розвитку у сфері туризму, збільшення оподаткування у деяких розвинених країнах, що може призвести до виникнення додаткового тиску на бюджети домогосподарств;
- нестабільність цін на нафту;
- загроза порушення безпеки й імовірність збільшення кількості пов'язаних з цим перешкод і зростання вартості туристичних поїздок;
- повільніші темпи відновлення рівня доходів населення порівняно зі зростанням обсягу подорожей.

З початком світової економічної кризи ЮНВТО було розроблено Дорожню карту, що веде до відновлення. Її метою є спроба показати можливий внесок туризму у глобальні зусилля з подолання наслідків економічної кризи в результаті створення нових робочих місць у країнах і стимулювання торгових обмінів між державами.

Антикризовими заходами для країн у сфері туризму було запропоновано:

- Податкові заходи. Для полегшення надмірного митного навантаження на туристів та підприємства індустрії туризму рекомендовано провести їх уважний та об'єктивний аналіз. Уряди повинні розглянути питання зниження мита, відмовитися від збільшення податків і митних зборів. Важливе значення має зниження податків з іноземних туристів, які подорожують у межах регіонів та в міжрегіональному просторі.
- Грошово-валютні заходи, оскільки різниця курсів валют робить більш доступними туристичні послуги.
- Впровадження інновацій та новітніх технологій. Інновації відіграють важливу роль у пристосуванні туризму до нових економічних умов. Рекомендується заохочувати всіх учасників туристичного процесу до впровадження інноваційної практики і ширшого застосування новітньої технології в таких сферах, як система прикордонного контролю, електронні візи та ін.
- Заходи щодо боротьби з безробіттям. Туризм є одним з найбільших секторів зайнятості у багатьох країнах, крім того, його розвиток сприяє створенню робочих місць у суміжних галузях економіки. Під час кризи для урядів та підприємств індустрії туризму важливо вживати заходи для збереження робочих місць та якості професійної підготовки. Забезпечення кредитами, спеціальними фінансовими планами, позиками

має важливе значення для економічного виживання туристичних підприємств і створення нових робочих місць.

- Активізація маркетингових заходів. У стратегіях диверсифікації продукції слід уникати залежності від одного виду діяльності або від одного ринку. У програмах маркетингу необхідно враховувати зміни в структурі попиту для досягнення збалансованішого співвідношення „ціна–якість” туристичного продукту, а також мінливу конкурентну ситуацію. У просуванні туристичних дестинацій особливу увагу слід звернути на рекламу в Інтернеті. Покращення маркетингових заходів буде стимулювати швидке відновлення попиту з боку іноземних туристів.
- Усунення бар’єрів у туристичних поїздах. У сучасних умовах, відповідно до декларації Генеральної Асамблеї ООН, держави-члени ЮНВТО та інші учасники туристичного процесу повинні вживати всі можливі заходи і розглядати всі можливі засоби для скасування або зниження бар’єрів юридичного, фінансового чи технічного характеру на шляху туристичних поїздок, які не є абсолютно необхідними для гарантування безпеки, захисту здоров’я і підтримки громадського порядку. Висока плата за візи і складні візові вимоги є перешкодами для зростання прибуттів у сфері туризму і повинні бути переглянуті. Також слід розглянути питання спрощення вимог для отримання віз або ліквідації візового режиму.
- Державно-приватне партнерство. Встановлення партнерських відносин між державним і приватним секторами у сфері туризму сприятиме збереженню й створенню робочих місць, спрощенню законодавчих актів і підвищенню продуктивності праці. При цьому можна виходити за рамки традиційної структури індустрії туризму і переходити у сфери економіки, зайнятості й розвитку, а також максимізувати синергію між національними, регіональними і міжнародними учасниками туристичного процесу.
- Регіональне й міжнародне співробітництво. Транснаціональне співробітництво та партнерство може призвести до збільшення числа відвідувачів, у т.ч. за рахунок відмови від візового режиму [4].

Багато країн активно запровадили заходи щодо пом’якшення впливу економічної кризи на розвиток міжнародного туризму та стимулювання його відновлення. Сюди варто віднести заходи у сфері маркетингу та державно-приватного партнерства. Значна кількість країн застосовувала заходи фіскальної і монетарної природи, усвідомлюючи необхідність отримання кредитів підприємствами туристичного бізнесу і зростання їх ліквідності для продовження діяльності й збереження робочих місць. Такі заходи щодо полегшення подорожей, як отримання візи, зменшення її вартості, встановлення безвізового режиму є важливим кроком у напрямку економічного відновлення туристичного сектора багатьох країн світу.

Передчасна відміна заходів зі стимулювання розвитку туристичного сектора може поставити під загрозу зростання темпів його відновлення.

Потрібно концентрувати увагу на підвищенні статусу туризму у сфері політики та економіки; створенні конкурентнішого ділового середовища; стимулюванні інновацій, інвестицій і стійкого розвитку; боротьбі з глобальними викликами, зокрема зі зміною клімату та безробіттям за допомогою державних і приватних партнерств.

Висновки. Підсумовуючи сказане, зазначимо, що в більшості країн світу, де індустрія туризму приносить значну частину доходу до бюджету і є одним із пріоритетних секторів економіки, державні органи розробили й упровадили ряд програм, які дозволили підприємствам туристичної індустрії не тільки утриматися на поверхні, а й отримати допомогу у вигляді пільг та інвестицій.

Використана література

1. Excerpt of the UNWTO World Tourism Barometer [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unwto.org/facts/eng/barometer.htm
2. ЮНВТО объявляет о проведении Первого Глобального форума по туризму в Андорре [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unwto.org/media/news/ru/press_det.php?id=6982&idioma=R
3. Международные туристские прибытия достигли пиковых уровней предкризисного периода [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.unwto.org/media/news/ru/press_det.php?id=6961
4. Roadmap for Recovery [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.unwto.org/PDF/roadmap_EN.pdf